

Branimir Banović
Institut za migracije i narodnosti
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

INSTITUCIJSKI OKVIRI DRUŠTVENOG OKUPLJANJA HRVATSKIH DOSELJENIKA NA NOVOM ZELANDU

SAŽETAK

Polazeći od standardne periodizacije, rad prikazuje cjelokupni institucijski okvir društvenog okupljanja Hrvata na Novom Zelandu. Uvodni je dio rada posvećen stvaranju i djelovanju hrvatskih iseljeničkih organizacija u razdoblju od dolaska rane (pionirske) emigracije u tu zemlju sredinom 19. stoljeća do prvoga svjetskog rata. Slijedi poglavlje u kojem se razmatra problematika neših iseljeničkih organizacija između dvaju svjetskih ratova. U spomenuto poglavlje uključeno je i ratno razdoblje. Posljednje poglavlje rada tretira razvoj hrvatskih institucija na Novom Zelandu u razdoblju nakon drugoga svjetskog rata. To poglavlje uključuje i suvremeno razdoblje.

U razdoblju od sredine do konca 19. stoljeća poznate su brojne grupe, kao i nemali broj pojedinačnih primjera doseljavanja iz Hrvatske (točnije Dalmacije) na Novi Zeland. Veći dio spomenutih iseljenika pristigao je u tu zemlju, kao i u ostale prekomorske imigracijske prostore, lančanom migracijom, zaposlivši se na poljima kauri-smole Sjevernog otoka. Posebno jaku aglomeraciju hrvatskih emigranata, u razdoblju od početka njihova doseljavanja do 1900. godine, nalazimo u Aucklandu i njegovoj okolini. Stoga, to rano doseljništvo na Novom Zelandu, s obzirom na vrijeme njihova dolaska, uz doseljene Britance, možemo ubrojiti u pionirsku populaciju te zemlje. Bilo je to stanovništvo koje je, prema dostupnim izvorima, odigralo važnu ulogu u podizanju vinogradarstva, voćarstva, ribarstva i rudarstva Novoga Zelanda.

Zahvaljujući prije svega gospodarskim, ali i političkim, razlozima u zemlji emigracije, Hrvati su se počeli (uglavnom putem lančane migracije) u relativno većem broju iseljavati na Novi Zeland tek devedesetih godina prošloga stoljeća. Taj trend masovnijega iseljavanja na Novi Zeland, kao i u druge prekomorske zemlje (posebno Sjedinjene Američke Države), u to vrijeme nije bio adekvatno popraćen institucionalnim organiziranjem emigranata. Drugim riječima, društveno okupljanje Hrvata na Novom Zelandu i drugim prekomorskim državama, s ciljem stvaranja iseljeničkih udruženja, uvelike vremenski zaostaje za njihovim masovnijim doseljavanjem u te zemlje. Spomenuto zaostajanje, kada je riječ o Novom Zelandu, računajući od 1857. (dolazak prve skupine emigranata), iznosi točno pedeset godina, jer je prvo naše udruženje u toj zemlji stvoreno tek 1907. godine. Razlozi iznimno sporoga društvenog okupljanja, odnosno stvaranja institucionalnih okvira tog okupljanja, uz ostalo, leže dijelom i u samoj naravi te emigracije. Riječ je, naime, uglavnom, o nepismenim ili polupismenim

poljodjelicima (vinogradari, ribari) dalmatinske obale, otoka i neposrednoga zaleđa (Zagora). U to je vrijeme školovanih hrvatskih iseljenika na Novom Zelandu bilo upravo zanemarivo malo, s razloga što je takvih ljudi i u domovini uvelike nedostajalo. S druge strane, njihove patrijarhalne navike u novoj, po svemu stranoj i prilično negostoljubivoj, sredini svakako nisu pogodovale bržem okupljanju i uklapanju toga doseljništva u društvene tokove ne samo Novoga Zelanda nego i svih ostalih prekomorskih zemalja, što se ne bi moglo generalno ustvrditi za emigraciju iz pojedinih kulturno i ekonomski (industrija) razvijenijih europskih sredina. Dakle, niska razina obrazovanja, nepoznavanje engleskoga jezika, patrijarhalni odgoj, relativno niska razina kulture užeg emigracijskog prostora, nedostatak tradicije u institucionalnom organiziranju društvenog okupljanja, teškoće oko uklapanja u ekonomske i druge tokove autohtonih sredina, bili su glavni razlozi (prepreke) koji su znatno usporili proces stvaranja hrvatskih doseljeničkih udruženja ne samo na Novom Zelandu već i u mnogim drugim prekomorskim zemljama.

Pokorivši tek nakon gotovo stogodišnjeg rata Maore, Englezi su osvojili Novi Zeland utvrši putove vlastitaj kolonizaciji, ali i kolonizaciji europskih doseljenika, među kojima su se nalazili i Hrvati iz Dalmacije.

Prva sačuvana pismena svjedočanstva koja spominju naše iseljenike u toj zemlji potječu iz 1858. godine, a čuvaju se u Dubrovačkom arhivu. To je izvještaj o ekspediciji znanstvenika i istraživača Ferdinanda von Hochtelera, koji je fregatom austrijske ratne mornarice "Novara" doplovio na Novi Zeland 1857. godine. Prema sačuvanom popisu posade, na brodu je bilo i naših mornara iz Dalmacije, od kojih je nekolicina dezertirala. Neki od tih mornara (kao i u slučaju Australije, SAD i Kanade) ostali su na Novom Zelandu, dok se dio vratio u Dalmaciju, šireći ideju o mogućnosti velike i relativno brze zarade prikupljanjem smole kauri-drвета (4:109). Prema pouzdanim izvorima, propagandna aktivnost spomenute skupine povratnika ubrzo je urodila odlaskom na Novi Zeland nekolicine mlađih ljudi iz određenih područja Dalmacije (4:110). Putovi tzv. "lančane migracije" (putni troškovi, privremeni smještaj i zaposlenje osigurani su posredstvom društvenih veza s prethodnim migrantima) na taj način bili su utrti. S druge strane, lančanu migraciju otvorila je i skupina mornara s Pelješca koja se, pretrpjevši brodolom šezdesetih godina prošloga stoljeća ispred luke Kaipara, zaposlila na obližnjim poljima smole kauri-drвета (15:66).

Dakle, doseljavanje iz Hrvatske na Novi Zeland, utrto ponajprije lančanom migracijom sredinom druge polovice 19. stoljeća, imalo je na početku privremeni karakter, a bilo je vezano uz prikupljanje smole kauri-drвета na Sjevernom, te potragu za zlatom na Južnom otoku, premda je već i tada bilo podosta naših ljudi koji su u toj zemlji boravili dulje i poslije se u njoj trajno naselili. Uzgred, proces permanentne imigracije Hrvata na Novi Zeland vezan je uz razdoblje između dvaju svjetskih ratova i, generalno uzevši, možemo ga podijeliti na razdoblje ruralnog i recentnijeg urbanog naseljavanja. Međutim, osnovni razlog toga naseljavanja bila je smola kauri-drвета. Njezina teška, ali i relativno unosna ekstrakcija bila je gotovo jedino zanimanje najvećega dijela hrvatskih doseljenika od sredine 19. stoljeća do međuratnoga razdoblja. U tom razdoblju broj doseljenika iz Hrvatske kretao se između 3.000 i 4.000 osoba, mahom mlađih muškaraca iz Dalmacije (14:19).

U usporedbi sa susjednom Australijom čini se da je u istom vremenskom rasponu (1850-1900) društveno (institucionalno) okupljanje Hrvata na Novom Zelandu imalo nešto povoljniji razvoj. Naime, u toj je zemlji zajedno s borbom za ekonomsku i društvenu integraciju (poslije afirmaciju) započeo proces institucionalnog okupljanja naših doseljenika. Osnovni razlog takvoj situaciji leži, prije svega, u relativno velikoj masi hrvatskih doseljenika (kopača) koncentriranih na ograničenim revirima smole kauri-drвета. Kao i posvuda u svijetu gdje su se nalazili Hrvati, bilo je to okupljanje na nacionalnoj i užoj regionalnoj (rodni kraj) osnovi. Na Novom Zelandu to i nije bio problem, jer je većina migranata doselila iz određenih (Makarsko primorje, dalmatinska Zagora, Korčula) prostora Dalmacije. Institucijska osnovica okupljanja naših doseljenika do međuratnoga razdoblja bio je uglavnom *saloon* i *boarding hous*, vlasnici kojih su najčešće i sami doseljenici, iz razumljivih razloga poticali svoje dalmatinske sunarodnjake, sumještane i prijatelje, mahom zaposlene na obližnjim poljima smole kauri-drвета, da se u slobodno vrijeme u njima okupljaju. S druge strane, najvećem broju doseljenika, zbog nepoznavanja jezika i grupnog rada, bilo je to u svakom pogledu gotovo jedino pribježište. S vremenom na tradicijama *saloon*a i *boarding hous*-a, a s pomoću iseljeničkoga tiska, postupno niču viši oblici društvenog okupljanja.

U organiziranju društvenog okupljanja, posebno njegova fraternalističkog i kulturnog segmenta, važnu su ulogu imale iseljeničke novine. Pojavile su se na Novom Zelandu (za razliku od susjedne Australije) već potkraj prošloga stoljeća, kao izraz želje hrvatskih doseljenika da doznaju što se zbiva u njihovu "starom kraju". Prvi list naše emigracije u toj zemlji bio je *Bratska sloga*. Počeo je izlaziti 1899. u Aucklandu (do danas najbrojnija aglomeracija Hrvata na Novom Zelandu) sa svrhom, kako se u uvodniku prvog broja proklamiralo, da (...) "brani interes hrvatskih radnika u tom dalekom kraju svijeta" (6:1). List, nažalost, zbog financijskih razloga ubrzo prestaje izlaziti, što očito nije obeshrabilo buduće nakladnike i urednike, jer se već idućih godina pojavljuje cio niz hrvatskih useljeničkih glasila.*

1. Hrvatska udruženja na Novom Zelandu do prvoga svjetskog rata

Prve hrvatske iseljeničke organizacije na Novom Zelandu, kao i u većini prekomorskih zemalja, mahom angažiranjem rijetkih pojedinaca i njihovih kapitala, javljaju se tek potkraj 19. stoljeća, igrajući gotovo nezamjenjivu ulogu u podizanju nacionalne svijesti, borbi za nacionalni identitet i socijalnu afirmaciju u autohtonim sredinama.

U organiziranju društvenoga okupljanja hrvatske emigracije na Novom Zelandu važnu su ulogu imale i iseljeničke novine. Pojavile su se već potkraj prošloga stoljeća, kao izraz želje iseljenika da doznaju što se zbiva u njihovim sredinama, društvu u kojem žive i staroj domovini. Prvi list našega iseljeničtva na Novom Zelandu bio je *Bratska sloga*. Počeo je izlaziti godine 1899. u Aucklandu (središte hrvatskoga doseljeničtva u toj zemlji) sa svrhom,

* Godine 1913. Juraj Skansi počinje u Aucklandu izdavati list *Zora* (Down). Novine su izlazile na hrvatskom i engleskom jeziku. Zbog te svoje prednosti privukle su relativno velik broj čitalaca. Bio je to domoljubni politički list usmjeren protiv Austro-Ugarske Monarhije. Prestao je izlaziti 1920. godine.

kako se u uvodniku prvog broja proklamiralo, da "(...) brani interes hrvatskog radnika u tom dalekom kraju svijeta" (4:113). List, nažalost, zbog financijskih razloga ubrzo prestaje izlaziti, što očito nije obeshrabilo buduće nakladnike i urednike, jer se već 1903. godine pojavljuje *Hrvatsko glasilo* i *Danica* (4:113). Slijedi *Napredak* i *Glas istine*, koji je pokrenut u našem najstarijem iseljeničkom naselju Dargavillu 1908. godine (4:114). Međutim, uz uvodno spomenutu *Zoru* koju je pokrenuo naš ugledni iseljenik Petar Skansi 1913. godine, svi su spomenuti listovi već poslije nekoliko brojeva prestali izlaziti. *Zora* se održala do 1916. godine i bila je, nažalost, posljednji list našeg iseljeničtva na Novom Zelandu (4:114). Valja, ipak, naglasiti da je utjecaj i takva tiska na društveno okupljanje i formiranje iseljeničkih društava bio neosporan.

U razdoblju od 1900. godine do konca prvoga svjetskog rata na tradicijama uvodno spomenutih *saloona* i *boarding housa* (preteče institucionalnog okupljanja) postupno, s pomoću iseljeničkog tiska, niču na Novom Zelandu i viši oblici društvenoga okupljanja hrvatskih doseljenika.

Prvi uspješan pokušaj osnivanja iseljeničkog društva zbio se 1907. godine, kada je osnovano "Društvo sjedinjene hrvatske omladine" u Aucklandu, s ciljem pružanja pomoći nezaposlenim i bolesnim doseljenicima (4:113). Društvo se bavilo i kulturnim aktivnostima. Imalo je svoju knjižnicu i uspješno je surađivalo sa "starim krajem". Iste je godine u Dargavilleu osnovano "Hrvatsko radničko dobrotvorno društvo". Ime društva jasno govori o njegovoj svrsi i cilju (4:114). U tom razdoblju osnovana su i dva sportska kluba: "Slavonian Football club - Dargaville" i 1919. "Sokol - Jugoslavenski klub za fizičku i psihičku kulturu" (5:107). Nažalost, i pored brojnih pokušaja da se spomenuti klubovi ujedine, ili da bar više surađuju na zajedničkim programima i akcijama, do toga nije došlo. Međutim, došlo je do nečega mnogo tragičnijega, naime, mahom zbog nesloge i netrpeljivosti pojedinaca u upravama, nijedno se od spomenutih udruženja naše emigracije nije dulje održalo. S druge strane, i u takvoj situaciji, velika većina naših iseljenika bila je antiaustro-ugarski raspoložena, pružajući podršku i konkretnu pomoć ratnim naporima saveznika, primjerice Srbiji tijekom prvoga svjetskoga rata.

Nedostatak iseljeničkih organizacija nepovoljno se odrazio na ukupan život Hrvata na Novom Zelandu. O tom je problemu u iseljeničkom tisku pisalo podosta naših uglednih iseljenika, među kojima se osobito isticao L. Šarić. Uspoređujući u tom pogledu stanje u našim iseljeničkim sredinama Novoga Zelanda i SAD, on u *Zori*, uz ostalo, konstatira kako Hrvati u Americi imaju svoju "Narodnu hrvatsku zajednicu" sa šezdeset tisuća članova i kako će uskoro graditi "Hrvatski dom", kao pribežište za bolesne članove te organizacije. Jednom riječju, tvrdi Šarić, Hrvati u SAD imaju sve ono što inače imaju napredne iseljeničke sredine, dok Hrvati na Novom Zelandu nemaju gotovo ništa (18).

Tijekom prvoga svjetskog rata tradicionalno antiaustro-ugarsko raspoloženje hrvatskoga doseljeničtva urodilo je, uz ostalo, i stvaranjem nekoliko političkih organizacija. Tako je odmah nakon izbivanja rata (30. srpnja 1914) u Aucklandu osnovana "Hrvatsko-slavonska liga za nezavisnost" (Croatian-Slavonian League for Independence). Samo godinu dana poslije istoimena organizacija niknula je i u Dargavilleu (7:73). Obje spomenute organizacije,

nastale kao posljedica antiaustro-ugarskog raspoloženja goleme većine hrvatskih doseljenika, imale su za cilj upoznavanje novozelandske javnosti s političkom situacijom i problemima hrvatskoga naroda u staroj domovini. U tom im je poslu izdašno pomagala *Zora* (konkretnije, njezin urednik Skansi), koja je, kao što smo uvodno naveli, zbog poznatih razloga, prestala izlaziti 1916. godine. Organizacije su, uz ostalo, skupile tijekom rata relativno veliku pomoć namijenjenu ratnim naporima saveznika, a radile su i na upućivanju dobrovoljaca u australsku i srpsku vojsku (Solun).

Na preporuku Trumbića odnosno "Jugoslavenskoga odbora" u Londonu, ugledni hrvatski iseljenici prišli su stvaranju ogranka te političke organizacije na tlu Novoga Zelanda. Međutim, kako je i na tom planu došlo do međusobnih političkih razmimoilaženja oko karaktera i uloge te organizacije, to su u Aucklandu 1916. godine formirana dva odbora. Jednom je ("Jugoslavenski odbor") na čelu bio poznati iseljenik L. Skansi, a drugom ("Novozelandski ogranak Jugoslavenskog odbora") predsjednikom je postao Šimun Ujdur (7:74). Bez obzira na politička razmimoilaženja (za državu pod okriljem Srbije ili samostalnu hrvatsku državu) obje su organizacije dale vrijedan prinos upoznavanju novozelandske javnosti sa stanjem i problemima Hrvatske tijekom ratnoga razdoblja.

Neuspjesi u organiziranju većih i trajnijih nacionalnih iseljeničkih organizacija zacijelo su ubrzali proces asimilacije Hrvata na Novom Zelandu u vremenskom rasponu od 1900. godine do završetka prvoga svjetskog rata.

2. Hrvatske organizacije na Novom Zelandu u razdoblju od završetka prvoga do konca drugoga svjetskoga rata

Društveno okupljanje hrvatskih doseljenika na Novom Zelandu između dva rata (uključujući i ratno razdoblje) odvijalo se u nekoliko središta, od kojih je Auckland i nadalje zadržao vodeću ulogu. U tom je gradu skupina tek pristiglih doseljenika 1925. godine osnovala "Jugoslavensko napredno društvo" (7:121). Bez obzira na ime ("jugoslavensko"), društvo je imalo za cilj da ukaže iseljeničkim masama na pravo stanje stvari u monarhističkoj Jugoslaviji. Društvo je, međutim, ubrzo prestalo djelovati jer se bavilo gotovo isključivo političkim pitanjima, a u cijelosti je zanemarilo socijalni i kulturni rad.

Godine 1928. osnovana je u Aucklandu "Jugoslavenska čitaonica", a ubrzo zatim i "Jugoslavenski klub" (7:121). Klub je imao za cilj okupljanje naših politički razjedinjenih i društveno otuđenih doseljenika. Imao je i knjižnicu, dobro opskrbljenu knjigama iz domovine, tamburaški i pjevački zbor, a članovi su mu bili naši najugledniji doseljenici iz Aucklanda i okolice. U tom je gradu 1933. godine osnovan "Jugoslavenski prosvjetni radnički klub", koji je ubrzo nakon osnutka, zbog komunističke djelatnosti (propaganda), prestao postojati (16:175).

Godine 1937. stvoreno je u Aucklandu "Hrvatsko pripomoćno dobrotvorno društvo", koje je u svojim redovima okupilo najveći broj naših iseljenika na Novom Zelandu (5:103). Osim imenom naznačene fraternalističke funkcije, društvo je imalo i dobro organiziranu kulturno-prosvjetnu djelatnost (čitaonicu, tamburaški zbor, pjevački zbor, i dr.). Međutim,

unatoč omladinskom (muškom i ženskom) ogranku, organizirana sportska aktivnost nije postojala. Pišući o djelatnostima toga najmasovnijega hrvatskog iseljeničkog društva na Novom Zelandu, *Napredak* (Sydney), između ostaloga, konstatira da se društvo "(...) od samoga početka, kao dobrotovna organizacija, brinulo za bolesne doseljenike, osobito za one umobolne, a takvih je bio priličan broj. Pomagalo je svoje članove kada je to bilo najpotrebnije. Društvo je u svojim redovima okupljalo i omladinu, rođenu na Novom Zelandu. Mladi članovi imali su svoje posebne prostorije, bavili su se glazbom, održavali predstave, zabave i slično. U društvu je djelovao hrvatski tamburaški zbor 'Sloga', i veoma aktivna 'Ženska sekcija hrvatskog društva'. Ogranak društva nalazio se i u Kaitiau" (13). Tijekom drugoga svjetskog rata organizacija pomaže partizanski pokret, a nakon njegova završetka dala je velik prinos izgradnji Hrvatske.

U međuvremenu počele su nicati hrvatske iseljeničke organizacije i izvan Aucklanda. Tako je u Dargavilleu 1933. godine osnovan "Jugoslavenski društveni klub" i "Jugoslavensko prosvjetno društvo 'Zora'" (7:123). "Jugoslavenski klub", osnovan 1938. godine u glavnom gradu Novoga Zelanda Wellingtonu, iako brojem članova neusporedivo manji (u odnosu na Auckland relativno mala aglomeracija naše iseljeničke populacije) od Hrvatskog pripomoćnog i dobrotvornog društva, imao je u međuratnom razdoblju razvijenu karitativnu, kulturno-prosvjetnu i sportsku djelatnost.

Godine 1939. Ministarstvo za socijalnu skrb (Iseljenički odsjek) uputilo je u Novi Zeland dr Matu Crkvenca kao iseljeničkoga izaslanika. Svrha njegova dolaska bila je pomoć oko društvenog organiziranja (okupljanja) i uspostave trajnijih veza naše imigracije u toj zemlji s domovinom. O problemima društvenog okupljanja hrvatskih iseljenika, u jednom od svojih izvještaja spomenutom resoru, on konstatira slijedeće stanje: "Ima među njima dosta samoukih, koji nam služe na ponos i takvi jači duhom ostali su vjerni sinovi svoje stare domovine. Makar je Novi Zeland najudaljenija zemlja u koju su pošli naši iseljenici i premda u posljednjih petnaest godina nije bilo velikog priljeva, ipak je većina naših iseljenika ostala vjerna uspomeni i sjećanju na staru domovinu. Kulturnih i socijalnih ustanova kao u Americi ovdje nema i prijeko je potrebno da se nešto takvo ovdje učini. Klubovi koji postoje vrlo su agilni, samo je šteta što među njima nema političke sloge. Ljudi su iz jednog sela, a možda i žive pod istim krovom, a ovdje imaju razna politička naziranja. Mogu vam kazati samo ono što čujem, da do mog dolaska ti klubovi nisu imali nikakve međusobne kontakte. Da li su kroz mene ili kroz prilike nastale u Evropi našli neki kontakt, ne mogu ja osobno kazati, ali sam uvjeren da će se klubovi i ljudi uskoro naći na zajedničkom putu za dobro svoje, a na ponos naše domovine. Međutim, velikih nacionalnih pokreta kao npr. među našim u Americi, nije bilo. Ovdajšnji naši iseljenici nijesu ni na takvom visokom kulturnom stepenu kao u našim drugim kolonijama, jer ih je kauri-smola dugi niz godina držala u neprohodnim močvarama Novog Zelanda. Sada kada su iseljenici počeli dolaziti u gradove i počeli se baviti građanskim zanatima i trgovinom, odmah se vidi da je i kulturni rad među njima porastao, za što je najbolji znak osnivanje naših društava u većim mjestima našeg ovdajšnjeg naselja. Na žalost, ovdje gotovo nikada nismo imali naših intelektualaca, pa je sav rad ostao na samoukim ljudima, tako da je ono što su postigli svake hvale vrijedno. Pri pomisli što su u početku naši iseljenici ovdje

morali raditi, s kakvim teškoćama su se morali boriti, njihov rad moramo još više cijeniti. U početku su naši ovamo dolazili da zaštede koju funtu, pa da se odmah vrate kući. Tako i nijesu iza sebe ostavili vidljivih tragova. Tek oni koji su se počeli stalno ovdje naseljavati i koji su svoje obitelji ovamo doveli, počeli su se kulturno i socijalno udruživati. To je krajnji čas, jer je mnogo druge generacije naših potpuno izgubljeno za našu naciju” (9).

Ubrzo nakon osnutka države Srba, Hrvata i Slovenaca, i na Novi Zeland su počele pristizati vijesti o velikosrpskom ugnjetačkom karakteru te umjetno stvorene tvorevine. Kako se stvaranjem Kraljevine Jugoslavije situacija na tom planu (hrvatsko nacionalno pitanje) nije nimalo poboljšala, to su i reakcije nacionalno orijentiranih hrvatskih iseljeničkih društava, u odnosu na beogradski režim, bivale sve oštrije. U tom kontekstu valja ukazati i na djelovanje “Patronatskog odbora”, stvorenog u Aucklandu 1937. godine (7:127). Jedan od neposrednih ciljeva Odbora bilo je i prikupljanje financijske pomoći političkim kažnjenicima u Jugoslaviji. Bila je to, uz spomenuto Hrvatsko pripomoćno i dobrotvorno društvo, gotovo jedina nacionalna i domoljubna organizacija hrvatskog iseljeničtva na Novom Zelandu u međuratnom razdoblju. Tome u prilog govori i opservacija poznatog hrvatskog iseljenika Stipe Alača.” Dok je Hrvatsko pripomoćno i dobrotvorno društvo nastojalo da bar donekle pomogne našem narodu kako bi se održao na valovima tuđine, dotle je Jugoslavenski klub slavio fašističku diktaturu u domovini (...). Dok se sve to zbivalo među nama, drugi svjetski rat je počeo razarati ono malo demokracije što je postojala u Evropi i svijetu” (1:3).

Međuratno razdoblje (uključujući i ratno doba) generalno uzevši, karakterizira nekoliko važnih promjena u sferi motivacija i aspiracija hrvatske imigracije u Novom Zelandu. Navedimo dvije koje su odlučno djelovale na život i razvoj naše naseobine u toj zemlji. Prva je, zahvaljujući razvoju političkih događaja u Kraljevini Jugoslaviji, sazrijevanje odluke o trajnom naseljavanju u toj zemlji, i druga, prelazak iz seoskih u gradske sredine (urbanizacija) (17:454). Obje su promjene, dakako, izrazito pogodovale trajnijem odnosno dugoročnijem stvaranju institucionalne osnove (društva, klubova i sl.) društvenoga okupljanja. U okviru toga, prividno povoljnog razvojnog trenda, zamjetnije međuratno društveno okupljanje Hrvata na Novom Zelandu ipak je izostalo. Pod pritiskom okolnosti (situacija u “starom kraju”) došlo je, naime, do oštre polarizacije unutar društvenih (posebno političkih) odnosa i života naše imigracije, a institucionalni okviri u takvim uvjetima postali su zapravo političke tribine, zadržavši najčešće samo minimalnu kulturno-etničku ulogu.

3. Inštitucijski okvir društvenog okupljanja Hrvata na Novom Zelandu u razdoblju nakon drugoga svjetskog rata

Pod znatnim utjecajem određenih promjena, društveno okupljanje Hrvata na Novom Zelandu nastavilo se i nakon drugoga svjetskog rata, zadržavši i nadalje svoj nacionalni i uži regionalni karakter. U odnosu na međuratno razdoblje, sudeći prema broju novonastalih udruženja, recentno društveno okupljanje gotovo stagnira. Međutim, unutar naslijeđena inštitucijskog okvira svjedoci smo novih događanja. Od brojnih čimbenika koji su uvjetovali te promjene, dva su posebno važna. Prvi je posve ekonomskoga karaktera. Naime, Novi

Zeland je, poput susjedne Australije, kao logistička baza pacifičkih vojnih operacija, jedna od rijetkih zemalja svijeta koja je zahvaljujući ratu gospodarski ojačala. Do tada osrednje ekonomski razvijena i prema svjetskim mjerilima prometno gotovo marginalna država, zahvaljujući tijekom rata uloženoj pozamašnoj savezničkom kapitalu, naglo se privredno uzdigla, što se, dakako, povoljno odrazilo na životni standard sveukupne populacije. Uz ostalo, i u toj činjenici leži dio odgovora na pitanje odakle, do tada financijski relativno siromašnim udruženjima novozelandskih Hrvata, kapital za izgradnju novih objekata, širenje materijalne osnove poslovanja i znatna sredstva za pomoć ratom opustošenom "starom kraju".

Drugi je faktor, gotovo sve do pred početak domovinskoga rata u Hrvatskoj, očito negativno djelovao na hrvatsko iseljništvo i njegove ustanove. Radi se o razrađenoj strategiji djelovanja jugokomunističkih vlasti prema iseljenoj Hrvatskoj. S tom, danas poznatom, strategijom nastupile su spomenute vlasti i na Novom Zelandu. Uz "barnumsku" reklamu i propagandu novozelandski su Hrvati i njihova udruženja gotovo preplavljeni floskulama o nacionalnoj, socijalnoj i klasnoj ravnopravnosti, demokratskom ustrojstvu federalne države, budućem gospodarskom blagostanju svekolikog pučanstva i, naravno, konstantnom i dugoročno planiranom rušilačkom djelovanju unutarnjeg i vanjskog neprijatelja. Pod utjecajem takve propagande, koje su nosioci na tlu Novoga Zelanda bili razni jugoslavenski emisari, njihovi (doduše malobrojni, ali često utjecajni) eksponenti unutar udruženja hrvatske emigracije, zatim dio (posebno saveznog) "jugoslavenskog" tiska i diplomacija, nemali se broj novozelandskih Hrvata u prvim poratnim godinama odlučio za repatrijaciju (u to je vrijeme hrvatska reemigracija mnogostruko veća od imigracije) (20). Uz navedeno, i spomenuta repatrijacija, u zemlji i iseljeničkim sredinama, postala je utjecajan element jugokomunističke političke propagande. Povratkom u "stari kraj", većina se reemigranata ubrzo razočarala. Pretežit dio tih povratnika ostao je posve osiromašen u Jugoslaviji (mahom u regijama podrijetla, dakle, u Dalmaciji), dok se drugi dio, koji pred odlazak u "stari kraj" nije rasprodao svu imovinu, vratio na Novi Zeland. Međutim, koliko je nama poznato, od onog manjeg iseljeničkog dijela koji se razočaran vratio na Novi Zeland, tek zanemariv je broj (prijetnja obiteljima u domovini, stid pred priznanjem vlastite zablude, i sl.) organizirano (javna istupanja putem tribina klubova, tiska, radija i dr.) progovorio istinu o stvarnom karakteru jugoslavenske države i političkim prilikama u domovini. Drugim riječima, organizirane aktivnosti hrvatskih iseljeničkih udruženja u raskrinkavanju jugokomunističkoga režima potpuno su izostale. Na taj se način već gotovo posve diskreditirano "jugoslovenstvo" ponovno uzdiglo, a hrvatske su iseljeničke institucije odreda zadržale naslijeđena jugoslavenska imena, slijepo vjerujući da ovaj puta ipak nije riječ o ponovnom prikrivenom uvođenju "integralnog jugoslovenstva", odnosno srpske dominacije, već zaista o demokratskoj federalnoj državi u svemu ravnopravnih naroda (nacija).

Obilato poticane jugokomunističkim režimom i njegovom propagandnom aktivnošću, sve su predratne ustanove hrvatskoga iseljništva zadržale jugoslavenska imena, iako je hrvatski puk u njima činio gotovo stopostotno članstvo. Neke od tih organizacija, pod utjecajem određenoga broja klupskih čelnika, ne videći ili možda ne želeći vidjeti podvalu, ostale su, kao i prijašnjih godina, i tada vjerne novokomponiranim jugoidealima (bratstvo i

jedinstvo s centraliziranim državnim gospodarstvom u Beogradu, jugoslovenska nacija, klasni internacionalizam umjesto nacionalnih interesa, i dr.). Uz neka manja udruženja, u kontekstu navedenog, kao primjer takva djelovanja izdvajamo "Jugoslavenski klub" iz Wellington (1:9). Za razliku od "Jugoslavenskog kluba" (Wellington), "Jugoslavenski klub" iz Aucklanda, unatoč imenu, ni prije ni poslije rata, a pogotovo nakon poznatih događanja u Hrvatskoj, nije pokazivao takve tendencije. Bio je to, prema sadržaju rada, prije kluturni stožer nego projugoslavenska politička tribina. Sagrađivši 1956. godine "Jugoslavenski dom" u rezidencijalnom dijelu Aucklanda, to je udruženje hrvatske emigracije postalo jedno od najvažnijih središta društvenog okupljanja naših ljudi u tom najvećem gradu Novoga Zelanda, gdje danas živi blizu 40% od ukupnoga broja hrvatskih doseljenika. Istaknuti hrvatski iseljenik Š. Merčep o karakteru i sadržaju rada toga hrvatskog iseljeničkog udruženja u Matici piše: "Kao dobri građani svoje nove domovine Novog Zelanda, koji nas je gostoljubivo primio i omogućio nam da izgradimo ovdje novi život, naš dom (misli se na spomenuti klupski dom, op. aut.) odgaja svoje članove u duhu ljubavi prema novoj domovini, što dokazuje i svojim djelima. No, naravno, da ne zaboravlja, a i ne može zaboraviti, svoju staru domovinu. Kao naročit zadatak postavio je klub i njegov dom širenje sloge i bratske ljubavi među iseljenicima bez obzira na stare razmirice, pa se nadamo da će i u tom pogledu imati uspjeha i pridonijeti podizanju društvenog života među našim iseljenicima" (10:34). Opisujući djelovanje spomenute organizacije, kao i srodnoga joj "jugoslavenskog dobrotvornog društva (Auckland)" I. Čizmić konstatira da: "Jugoslavensko dobrotvorno društvo u Aucklandu s Jugoslavenskim domom, danas predstavlja mjesto gdje se odvijaju veoma raznolike i bogate društvene aktivnosti, i tu se okuplja više od 2.000 naših ljudi s područja Aucklanda. Sa pet stotina članova okupljenih u brojnim sekcijama, Društvo se uključuje u gotovo sve kulturne i sportske manifestacije. Folklorna sekcija Kolo (...), tamburaški orkestar Dalmacija te dječji pjevački zbor, solidna su osnova za daljnji napredak Društva. U Jugoslavenskom domu nalaze se naše novine, gramofonske ploče, kasete, suvenirni i dr." (7:177).

Uz navedena udruženja hrvatskih iseljenika, u Aucklandu djeluje još jedan "Jugoslavenski klub" i "Hrvatsko društvo" osnovano nakon rata oko kojega se okuplja mahom mlade članstvo. U Wellingtonu također djeluje "Jugoslavenski klub" i novoosnovano "Hrvatsko društvo". U gradu Kaitaia, na krajnjem sjeveru Sjevernoga otoka, od 1954. godine djeluje udruženje "The Yugoslav Cultural Club". Pet godina poslije unutar spomenutoga kluba osnovane su sekcije "Tamburica" i "Kolo". Taj je dio Novog Zelanda, zbog bogatih nalazišta smole kauri-drveta, bio jedno od prvih pribježišta naših doseljenika. Njihovi potomci u "Tamburici", kao spomen na mukotrpan rad tih pionira, objavili su nedavno zbirku pjesama pod naslovom *The Gumfields Diggers' Sons*. "Whaikato Yugoslav Club" osnovan je u Hamiltonu, jednom od ranih naselja hrvatskih doseljenika. U Whangarei je aktivno "Jugoslavensko društvo" od 1951. godine. U Dargavilleu, također jednom od ranih središta našega naseljavanja, uz brojna hrvatska vinogradarska udruženja, osnovano je nakon rata "Jugoslavensko društvo", dok se u obližnjem Te kapuru hrvatska mladež okuplja u ragbi-klubu "Northern Wainoa Yugoslav Team". Jedino hrvatsko iseljeničko udruženje na Južnom otoku, također pod jugoslavenskim imenom ("Jugoslavenski klub"), djeluje u Christchurchu.

Uzevši u obzir ukupan institucijski okvir suvremenoga društvenog okupljanja Hrvata na Novom Zelandu, vidljivo je da, bez obzira na sadržaj rada i nacionalnu (pretežitō hrvatsku) pripadnost članstva, gotovo tri četvrtine naših iseljeničkih udruženja zadržava jugoslavensko ime, tako da je, uz neznatan broj članstvom manjih hrvatskih društava, "Hrvatsko pripomoćno i dobrotvorno društvo" (Auckland) ostalo jedina veća izrazito hrvatska iseljenička organizacija u toj zemlji. Istini za volju, valja ipak uočiti da je pokrenuta inicijativa oko preimenovanja naših udruženja, ali taj proces, zbog žilava otpora utjecajnih tradicionalista iz redova "stare emigracije", teće iznimno sporo.

Trebalo je, dakle, proteći gotovo punih 45 godina da se, pod pritiskom poznatih događaja u Hrvatskoj, jugoslavenski san konaćno raspline, a hrvatstvo Novoga Zelanda okrene svom vlastitom nacionalnom biću i stvarnim interesima domovinske i iseljene Hrvatske.

LITERATURA

1. Alač, Josip. Kratki historijski skeč, Iseljenički arhiv, ZAMIN, Zagreb.
2. Banović, Branimir. "Emigracijska politika Austro-Ugarske i iseljavanje iz Hrvatske u razdoblju 1867-1914", *Migracijske teme*, br. 3-4, Zagreb, 1987.
3. Banović, Branimir. "Histoire de l'emigration yugoslave vers l'Amerique et le Pacifique", *Revue Europeenne des Migrations Internationales*, No. 2, Poitiers, 1990.
4. Banović, Branimir. "Hrvati na Novom Zelandu", *Zbornik Radio Zagreba*, br. 12, Zagreb, 1985.
5. Banović, Branimir. "Športske aktivnosti naših iseljenika na Novom Zelandu", *Povijest sporta*, br. 80, Zagreb, 1989.
6. "Bratska sloga", Auckland, 17. prosinca 1899.
7. Čizmić, Ivan. *Iz Dalmacije na Novi Zeland*, Globus, Zagreb, 1981.
8. Hranilović, Nada. "Novinstvo hrvatskog iseljništva od 1883. do 1940", *Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije: Zbornik*, ZAMIN, Zagreb, 1978.
9. Iseljenički arhiv. Kartoteka Iseljeničkog komesarijata, ZAMIN, Zagreb.
10. Matica. Zagreb, 1956, br. 2, str. 34.
11. Marković, Luka. "Politička aktivnost naših iseljenika u Australiji i Novom Zelandu", *Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije: Zbornik*, ZAMIN, Zagreb, 1978.
12. *Napredak*. Sydney, 12. studenog 1926.
13. *Napredak*. Sydney, 30. studenog 1939.
14. Public Record Office. "Dalmatian Immigrants", London.
15. Reed, Arthur. *The Gumdigger, the story of kauri gum*, Dunedin, 1948.
16. Trlin, Andrew. *Immigrants in New Zealand*, Massey University, Palmerson North, 1971.
17. Trlin, Andrew. "Jugoslaveni na Novom Zelandu", *Iseljništvo naroda i narodnosti Jugoslavije: Zbornik*, ZAMIN, Zagreb, 1978.
18. *Zora*. Auckland, 6. prosinca 1913.
19. *Zora*. Auckland, 28. kolovoza 1915.
20. *The New Zealand Herald*. Wellington, 15. kolovoza 1947.

INSTITUTIONAL FRAMEWORKS FOR SOCIAL GATHERING: CROAT-IMMIGRANTS IN NEW ZEALAND

SUMMARY

Applying a standard periodisation, the paper describes the total institutional framework of social gathering among Croats in New Zealand. The introduction treats the creation and activities of Croat immigrant organizations in the period from the arrival of early (pioneer) immigrants to this country in the mid 19th century to World War I. The following chapter examines the topic of Croat immigrant organizations between the two world wars, and also treats the war period. The final chapter describes the development of Croatian institutions in New Zealand in the period after World War II, including the most recent migration context.